

โกฐกะกลิ้ง

คณะอนุกรรมการจัดทำตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย*
ในคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

ปกิณกะนี้จะนำเสนอยาสมุนไพรแต่ละชนิด ที่คณะอนุกรรมการจัดทำขึ้นก่อนรวบรวมจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม “ตำราอ้างอิงสมุนไพร” เพื่อเป็นเวทีประชาพิจารณ์.

โกฐกะกลิ้ง (KOT KA-KLING)

Semen Strychni

Nux Vomica

โกฐกะกลิ้งเป็นเมล็ดแก่แห้งของต้นแสลงใจที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Strychnos nux-vomica* L. ในวงศ์ *Strychnaceae*^{๑,๒}. ชื่ออื่น ได้แก่ เม็ดกะจี้, เม็ดก่าจี้, กะกลิ้ง, เม็ดตุ้มกาแดง, เม็ดแสลงเปือ, เม็ดแสลงใจ, เม็ดแสลงเปือ, เม็ดแสลงเปือ, เม็ดแสลงโหนด, เม็ดแสลงหอม, หม่าเหียนจื่อ, กระดุมสุนัข, ถั่วพิษ, และกระดุมผู้สิ้น^๓.

ลักษณะพืช แสลงใจเป็นไม้ต้น ผลัดใบ แต่ผลิใบใหม่ไว, สูง

*ประธานอนุกรรมการ นพ. วิชัย โชควิวัฒน์, รองประธานอนุกรรมการ รศ.ดร. ชัยนิตย์ พิเชียรสุนทร, อนุกรรมการ ศ.ดร. พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ, รศ. กัลยา ภาราไธย, รศ.ดร. วันดี กุญชรพันธ์, รศ.ดร. รพีพล ภิวาต, นายวินิต อัครกวีวิโร, นพ. ปราโมทย์ เสถียรรัตน์, ดร. ก่องกานดา ชยามฤต, นางจารีย์ บันสิทธิ์, น.ส.นันทนา สิทธิชัย, นางนัยนา วราอศฺวปติ, นางเย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน, นางอภิญา เวชพงศา, นายวุฒิ วุฒิศรรวมเวช, ผศ. ร.ต.อ.หญิง สุชาดา สุขหรั่ง, นายยอดวิทย์ กาญจนการุณ, นางพรทิพย์ เดิมวิเศษ, อนุกรรมการและเลขานุการ ดร. อัญชลี จุฑาทุทธิ, อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ น.ส. สารีณี เลนะพันธ์, นางบุษราภรณ์ จันทา, น.ส.จิราภรณ์ บุญมาก, ว่าที่ ร.ต. ทวีข ศิริมุสิกะ

๕-๒๕ เมตร, ลำต้นและกิ่งมักคดงอ, เปลือกเรียบ สีเทา มักมีประสีเหลือง, เรือนยอดเป็นพุ่มกลม ทึบ, กิ่งอ่อนเกลี้ยง เหนียว ปลายกิ่งมักมีติ่งหนาม. ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกตรงข้ามหรือเยื้องกันเล็กน้อย, รูปรี รูปไข่ป้อม หรือรูปเกือบกลม กว้าง ๓-๘.๖ เซนติเมตร ยาว ๔-๑๐.๕ เซนติเมตร, ปลายทุติงกิ่งเรียวแหลม, โคนโค้งกว้างหรือเว้าเล็กน้อย, เนื้อใบบางคล้ายกระดาษ เกลี้ยง, มีเส้นใบออกจากจุดโคนใบไปยังปลายใบ ๓ (๕) เส้น มีเส้นแขนงจากเส้นกลางใบ ๕-๘ เส้น, เส้นใบย่อยแตกแบบร่างแห เห็นชัดทางด้านล่าง, ก้านใบยาว ๐.๕-๑.๑ เซนติเมตร. ช่อดอก เป็นช่อกระจุกแยกแขนง โปรง ออกตามปลายกิ่ง ยาว ๒.๕-๕.๕ เซนติเมตร, มีขนสั้นนุ่ม, ก้านช่อดอกยาวประมาณ ๓ เซนติเมตร. ดอก สีขาวหรือสีขาวยาวแกมสีเขียวยาวอ่อน, กลีบเลี้ยงมี ๕ กลีบ รูปไข่ ยาว ๐.๕-๑.๕ มิลลิเมตร, ด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม ด้านในเกลี้ยง, กลีบดอกยาว ๐.๘-๑.๓ เซนติเมตร, โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด, ปลายแยกเป็น ๕ แฉก, หลอดกลีบดอกยาวประมาณ ๓ เท่าของแฉกกลีบดอก, เมื่อตูมขอบกลีบดอกจรดกัน ด้านนอกมีขนประปราย ด้านในเกลี้ยง, เกสรเพศผู้มี ๕ อัน ไม่มีก้านโคนติดอยู่ที่ผนังด้านในของกลีบดอก, อับเรณูรูปขอบขนานยาว ๑.๕-๑.๘ มิลลิเมตร เกลี้ยง, ปลายอับเรณูอยู่ระดับเดียวกับปากหลอดกลีบดอก. รังไข่และก้านยอดเกสรเพศเมียยาว ๐.๘-

ภาพลายเส้นแสดงใบ, ช่อดอก, ดอก และเมล็ดของโกฐกะลิ่ง

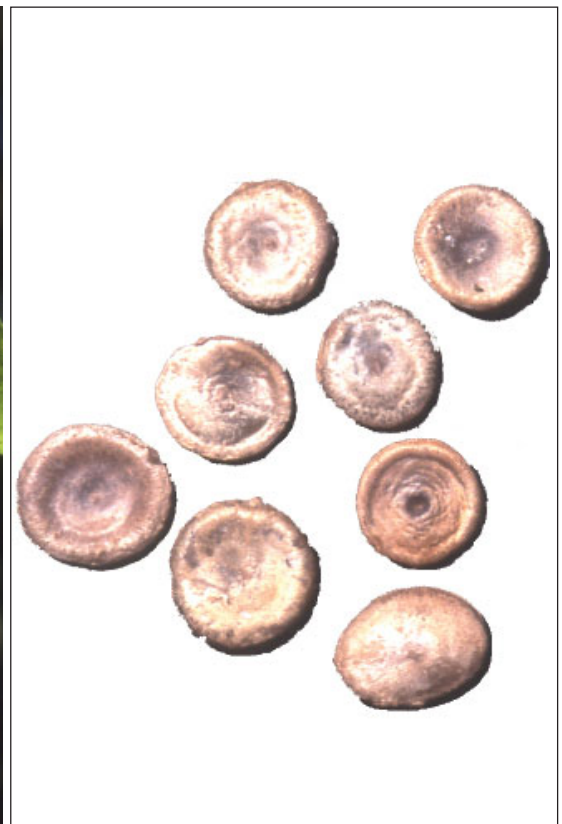

ต้นแสลงใจแสดง กิ่ง ใบและช่อดอก

ต้นแสลงใจ แสดงใบและผล

โกฐกะลั้ง (เมล็ดแสลงใจ)

๑.๒ เซนติเมตร เกลี้ยง หรือก้านยอดเกสรเพศเมียอาจมีขนตั้งแต่โคนถึงกึ่งกลาง, ยอดเกสรเพศเมียเป็นปุ่ม, รั้งไขเหนียววงกลีบ มี ๒ ช่อง มีออวุลจำนวนมากติดอยู่ตรงส่วนกลางของผนังกั้นระหว่างช่อง. ผล กลม เกลี้ยง เส้นผ่านศูนย์กลาง ๕.๘ เซนติเมตร, ผิวหนาและแข็ง, ผลสุกสีส้มถึงสีแดง. เมล็ด มีจำนวนมาก รูปกลมแบนคล้ายกระดุม ขอบนูน, เส้นผ่านศูนย์กลาง ๑.๕-๓ เซนติเมตร หนา ๓-๖ มิลลิเมตร, ผิวนอกมีขนสีนวลเหลือบสีเทาปกคลุมหนาแน่นคล้ายกำมะหยี่^{๒,๔}.

ถิ่นกำเนิดและการกระจายพันธุ์ มีเขตการกระจายพันธุ์ตั้งแต่ประเทศศรีลังกา อินเดีย ไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา คาบสมุทรมลายู จนถึงตอนเหนือของทวีปออสเตรเลีย. ในประเทศไทยพบตามป่าเบญจพรรณแล้งหรือป่าเต็งรังทุกภาค มักพบในที่สูงจากระดับน้ำทะเล ๑๐๐-๕๐๐ เมตร. ออกดอกในเดือนมีนาคมถึงเมษายน. ผลจะแก่จัดในช่วงเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม^๕.

ลักษณะเครื่องยา เป็นเมล็ดกลมแบนคล้ายกระดุม, เส้นผ่านศูนย์กลาง ๑.๕-๓ เซนติเมตร, หนา ๓-๖ มิลลิเมตร, มักพบด้านหนึ่งนูน อีกด้านหนึ่งเว้า หรือเว้าทั้งสองด้าน, ผิวนอกมีขนสีนวลเหลือบสีเทาปกคลุมหนาแน่นคล้ายกำมะหยี่ ขนมักเอนไปทางเดียวกัน, ขอบมักนูนหนาขึ้น มีไมโครไฟล์, ผิวด้านล่างเห็นขั้วเมล็ดคล้ายจุดนูนขึ้น, เนื้อในแข็ง สีขาวแกมสีเหลืองอ่อน ไร้กลิ่น รสขมมาก^{๓,๕,๖}.

องค์ประกอบทางเคมี มีสารแอลคาลอยด์กลุ่มอินโดลในปริมาณร้อยละ ๑.๘-๕.๓. สารสำคัญ ได้แก่ สตรีกนินราวร้อยละ ๑.๓ และสารบรูซินราวร้อยละ ๑.๕๕. นอกจากนั้นยังมีกรดคลอโรเจนิก, ไกลโคไซด์ชื่อ โลกานิน, โปรตีน และน้ำมันระเหยยากราวร้อยละ ๓^{๒,๓,๖}.

ข้อบ่งใช้ ตำราสรรพคุณยาไทยว่าโกฐกะลิ่งมีรสเมาเบื่อ ขมจัด, สรรพคุณบำรุงธาตุ บำรุงหัวใจให้เต็นแรง, แก้อัมพาต แก้บิดโรย แก้ไข้, เจริญอาหาร ขับน้ำย่อย, แก้โรคในปากในคอ, ขับพยาธิ ขับปัสสาวะ, แก้พิษงู พิษแมงป่อง พิษตะขาบ, แก้ลมพานไส้ แก้อืดเสียดขวาง แก้เหน็บชา แก้กระษัย แก้ปวดเมื่อย. โกฐนี้จัดเป็นโกฐชนิดหนึ่งในพิภักตโกฐพิเศษ^{๑,๒,๗,๘}.

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้กับสตรีระหว่างตั้งครรภ์^๕.

คำเตือน โกฐกะลิ่งเป็นสมุนไพรที่มีพิษมากควรหลีกเลี่ยงการใช้โดยไม่จำเป็น. คณะกรรมการอาหารและยากำหนดให้ใช้โกฐกะลิ่งในตำรับยาแผนโบราณได้ในขนาดไม่เกินครั้งละ ๖๐ มิลลิกรัม ยกเว้นในกรณีที่เป็นยาใช้ภายนอก.

หมายเหตุ

๑. สารสตรีกนินและบรูซินมีฤทธิ์กระตุ้นประสาทส่วนกลางอย่างแรง กระตุ้นการหายใจและการไหลเวียนเลือด เมื่อใช้ในขนาดสูงจะทำให้กล้ามเนื้อเกร็งตัว ชัก ทำให้การหายใจเป็นอัมพาต และตาย^{๓,๖}.

๒. ในทางการแพทย์ เคยใช้โกฐกะลิ่งเป็นยาเบื่อสุนัขเบื่อหนู^{๓,๖}, เป็นยาขมเจริญอาหาร ยากระตุ้นการหายใจและการไหลเวียนเลือด. ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว.

๓. ตำรายาของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนรับรองโกฐกะลิ่ง โดยระบุให้ใช้โกฐกะลิ่งที่ผ่านการสะตุโดยคั่วกับทรายจนพองและกรอบ, บดเป็นผงละเอียด สำหรับใช้ภายนอกแก้โรคข้ออักเสบรูมาตอยด์ ชา อัมพาต เป็นต้น, โดยใช้ขนาด ๓๐๐-๖๐๐ มิลลิกรัมเตรียมในรูปยาน้ำมัน, หรือยาผง^๕.

เอกสารอ้างอิง

๑. ชัยนัต พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงศ์. ที่มาของคำ “โกษฐ” และโกษฐที่ใช้มากในยาไทย. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๔๖;๒๘:๑๑๓-๑๔.
๒. ชัยนัต พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงศ์. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม ๕ คณะเภสัช. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์; ๒๕๔๗. หน้า ๑๑๗-๑๒๐.
๓. Youngken HW. A Textbook of pharmacognosy. 6th ed. Philadelphia: The Blakiston Company; 1948. p. 661-5.
๔. Griffin O, Parnell J. Loganiaceae. ใน: ธวัชชัย สันติสุข, Larsen K, editors. Flora of Thailand. Vol. 6(3). Bangkok: The Royal Forest Department; 1997. p. 218-9.
๕. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol. I. English edition. Beijing: Chemical Industry Press; 2000. p. 152-3.
๖. Evans WC. Trease and Evan's pharmacognosy. 14th ed. London: WB Saunders Company Ltd.; 1996. p. 391-3.
๗. โยธาพิทักษ์, ชุน (แทน ประทีปเจติดี). ตำราแพทย์แผนโบราณชั้น ๑. เล่ม ๓ ว่าด้วยสรรพคุณยา. พระนคร : โรงพิมพ์เจตนาผล; ๒๕๗๓. หน้า ๙.
๘. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. สารานุกรมสมุนไพร. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์; ๒๕๔๐. หน้า ๑๑๔.